

1925-ben Kaposváron születtem. A nagyapai háznál még láttam a híres festőművészt, Rippl-Rónai Józsefet, aki sűrűn átlátogatott a nagyapámhoz, barátjához. A legendát már csak később hallottam, tudniillik a művész a borospince hófehér falára jó kedvében szénrel fölrajzolta a vendégeket. Nagyapámék így gyakran meszeltek. (Milyen kár, hogy legalább egy falrészén nem maradt meg a mű!)

1927. Sokan nem hiszik, de kétéves múltam, amikor Baracson végignéztem, hogy egy megvadult bikát hogyan fékezett meg hat ember, közöttük az édesapám.

1930. Szinte egyetlen nap és éjszaka alatt gazdaságilag tönkre jutott az egész család. Én csak azt vettem észre, költözködni kell. Később, már eszmélkedvén, Petőfi olvasásakor átéltem, hogy szüleim pénzét is a felelőtlen emberek váltói vitték el, így indult vándorlásnak a család. Somogyból, a szülőmegyéből így jutottunk Fejérbe: Őrpusztára, ahol a Bem család jóvoltából édesapám a Zichy-birtokon (ők bérlők voltak) folytathatta mesterségét, és vízimalom vezetője lett. Boldog gyermekkor – jegyezhetem föl –, gazdag élményekkel.

A Bem család nyaranként festőművészeket látott vendégül, így találkoztam apró gyermekként Varga Nándor Lajos híres grafikkussal és Elekffy Jenő festő bácsival, aki egy alkalommal a kis tó partján dolgozott és három vadkacsát festett meg, ahogyan úszkáltak. Megvegyük-e? – kérdezte édesapám. Mit adhatnánk érte? – kérdeztem én. Mondjuk ezt a három udvarbelit, a mienket. Az nagyon sok lenne a képert – válaszoltam. Így becsültem én a művészet értékét talán első osztályos koromban.

1934-ben befejeztem tanyai tanulmányaimat a kis osztatlan iskolában, ahol Bokányi László tanító úrtól és feleségétől én olyan sok mindent megtanultam, hogy ma is hálával gondolok rájuk. Ők voltak, illetve maradtak számomra az igazi tanító eszménykép, de hová lettek mára a hozzájuk hasonlók?

A Bem család egyik szobájában csodálkoztam rá az írásos történelem előtti korok ekékkal kiforgatott emlékeire, a bronzkortól a honfoglalásig, egy teljes termet megtöltött a gyűjtemény, melyet ámulva nézegettem.

Első pipadohány. Nem Csokonai Vitéz Mihály nyomán óhajtók verselésbe kezdeni, mert ez valóságos pipadohány volt, igaz, csak száraz falevelek jelentették a füstölőnivalót. Elmentünk a hatvani búcsúba. Ez nem a várost jelenti, csak egy másik pusztai települést a közelünkben. Itt vásároltam én – titokban – pár fillérért egy kis bádogból készített pipát. Természetesen rágyújtottam. A vége elég nyomorúságos lett, édesanyám a hátán cipelt haza, olyan rosszul voltam.

1935. Veszprémbe kerültem a piarista gimnáziumba. Ez már azt jelentette, a család kezdett ismét jobb körülmények közé kerülni. Sajnos nem tartott sokáig, mert 1937. január 1-jén váratlanul meghalt édesapám. Özvegyen maradt édesanyámra ismét a költözködés és a szegénység maradt. A döbröközi rokonság pártfogásának köszönhetjük, hogy minden mégsem maradt félben.

1938-ban Hőgyészen özvegy anyánkon úgy segítettek, hogy trafikot kapott, természetesen figyelembe vették, hogy apánk hét évet töltött első világháborús hadifogságban. Veszprém után a dombóvári gimnáziumban folytathattam tanulmá-

nyaimat, és ez meghatározó lett egész életemre. Még egy élményt azért Veszprémből felidézek. Így is jellemezhetném: az első komoly hazugság. Ebben az időben. 1936-ban jelent meg Móra Ferenc *Ének a búzamezőkről* című könyve. Pénzem nem volt, eladtam az imakönyvem, és az árából megvettem a Mórát. Kollégiumi felügyelő tanárom, Lung László észrevette, hogy hiányzik az imakönyvem. Hova lett? Elvesztettem – füllentettem. Ő már tudta, hogy az antikváriumban mennyit kaptam az imakönyvért. Abban az időben a testi fenytetés nem volt tiltott, így én is megkaptam nádpálcával a magamét, nyomait viseltem. A felügyelő tanáromból Lékai László bíboros úr lett, aki mindvégig emlékezett rám. Utolsó meghívásának Esztergomba már sajnos nem tudtam eleget tenni, meghalt. Jó szívvel gondolok órá is, leckéztetése nem ártott meg. Dombóvár, gimnázium. Két feledhetetlen tanárom a többiek között, akik életem formálódását meghatározták: Marczell György rajzot tanított, Péczely László magyar irodalmat, s közben osztályfőnököm is volt.

Marczell tanár úr vette először észre, hogy a rajz, a képzőművészet engem jobban érdekel, mint másokat. Freskót készített az iskola díszítésére Szent István életéről. A hatalmas munkából talán egy négyzetméteren ott van az én kezem nyoma is, amire mindig büszkén gondolok. Sajnos, 1949-ben a freskót lemeszelték, de az új idők jöttén a meszet eltávolították, újra él hát a gimnázium dísz.

Péczely László szeretettette meg velem az irodalmat. Az ő hatása segített a kor élő irodalmának megismeréséhez, a nagy népi nemzedék csaknem minden személyét a művek után felkerestem, és a kapcsolatot halálukig ápoltam velük.

Itt kiemelek egy évszámot: **1943** Balatonszárszó. Életem meghatározó élménye maradt, hogy ott lehettem a nagy találkón.

1944-ben felvettek a képzőművészeti akadémiára (akkor így nevezték). A háború már az országban pusztított, nem kezdhettem el a tanulmányaimat. Helyette őszintén, a népi baloldal íróinak hatása alatt, vártam az oroszokat.

Megjöttek.

1945. január 1-jén csaknem kétszáz högyészi falumbelivel együtt elvittek civilként Sahtiba, az 1602. számú lágerbe, munkatáborba. Mire a nyár ránk köszöntött, hastífusszal, maláriával, vérhassal a városi kórházba kerültem.

1946 tavaszán jutottam vissza a lágerbe, de legyöngült szervezetemet ismét megtámadta a kór. Falubelijeim, akik Öcsinek szólítottak, megkérdezték, mi volna az utolsó kívánságom. Nem túlzás, már elköszönőben voltam. Még egyszer szeretnék szárazbalevest enni. És a drága asszonyok az orosz civilektől vettek – nem tudom mennyibe kerülhetett –, s egy pohárnyi babból levest főztek.

Megelevenedtem. Nekik köszönhetem, hogy életben maradtam. Ezt mindig elmondom, leírom, mert ott, a fogságban, a legkiszolgáltatottabb helyzetben az emberség életmentést jelentett.

1946. október 5-én betegszállító vonattal érkeztem haza. Gyógyulás után elkezdhettem végre a képzőművészeti főiskolát.

1949-ben, mert túl sokat fecsegtem „a nagy hazáról”, eltávolítottak, de Szőnyi és Bernáth mesterek ajánlására visszavettek.

Kettős önarckép

Önarckép

1951-ben végeztem, 1952-ben pedig tanári állást kaptam a Képző- és Iparművészeti Középiskolában, Z. Gács György igazgatósága idejében. Csaknem három és fél évtizedet tanítottam, de erről a korszakról nem illik részletesen beszélni (tanítványaim emlegethetnek, ha valamit kaptak tőlem), mert a dicsekvés soha nem volt természetem.

Az előzményeket is azért részleteztem, mert meggyőződésem, hogy százak, ezrek, milliók sorsa hasonló az enyémhez, és az, hogy ezeket az embert próbáló időket kibírtuk, valóságos csoda. De hiszen csoda egész nemzetünk léte-sorsa, ám erről mit sem tudnak Európa könnyebb életet élt népei, különösen a nagyok, a hatalmasak. Itt minden egyén pályafutása tanulságos, a magaméval hasonlítható, s ezt igyekeztem példázni.

Budapest, 2000. február 21-én, 75. születésnapomon